

ОСОБЛИВА ДИТИНА: навчання і виховання

НАУКОВИЙ, НАВЧАЛЬНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЖУРНАЛ

№ 1 (85) СІЧЕНЬ – ЛЮТИЙ – БЕРЕЗЕНЬ 2018
ВИХОДИТЬ ЧОТИРИ РАЗИ НА РІК

Схвалено вченою радою Інституту спеціальної педагогіки НАПН України
(протокол № 3 від 05.03.2018 р.)
ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 68835

Заснований у 1995 р. З 1996 р. по 2012 р. видавався під назвою «Дефектологія»;
з 2013 р. – «Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання»;
з 2014 р. видається під назвою «Особлива дитина: навчання і виховання»
(«Exceptional child: teaching and upbringing»)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації,
серія КВ № 20491-10291 ПР від 31.12.2013 р.

ЗАСНОВНИКИ

Державне інформаційно-виробниче підприємство видавництва «Педагогічна преса»
Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України

Внесений до Переліку наукових фахових видань України, у яких публікуються результати
дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів кандидата
і доктора наук у галузі педагогіки (корекційна педагогіка) і психології.

Видання індексується: EBSCO Education Source,
Index Copernicus (ICV 2015:47.16), MIAR (ICDS 2015:4.279), Google scholar,
«Україніка наукова» (Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України
тел.: (044) 440-42-92

Матеріали для публікації надсилати електронною поштою e-mail: isjournal@ukr.net

Інформація для авторів, рецензентів, повідомлення, хроніки, події,
коментарі на сайті журналу: <http://csnukr.in.ua>

АДРЕСА ВИДАВНИЦТВА «Педагогічна преса»:

03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3
тел. (044) 456-37-32; (044) 456-37-02

www.pedpresa.com.ua

e-mail: 2345255@ukr.net

© Усі права захищено. Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копіюваними
чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами – як електронними, так і фотомеханічними, зокрема через ксерокопіювання,
запис або комп'ютерне архівування, без письмового дозволу видавця. За достовірність фактів, дат, назв і правильність цитування відповідають автори.
Редакція зберігає за собою право рецензування, редагування та скорочення статей без згоди автора,
може публікувати статті в порядку обговорення, не поділяючи поглядів автора. Рукописи не повертаються.

ЗМІСТ

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ОСВІТА ДЛЯ ВСІХ

Алла Колупаєва

Освітнє реформування: методологічні та стратегічні виміри освіти дітей з особливими потребами _____ **7**

Олена Мартинчук

Підготовка фахівців у галузі спеціальної освіти: нові підходи _____ **14**

НАУКА – ПРАКТИЦІ

Микола Ефименко, Микола Мога

Онтогенетичний принцип у корекційному фізичному вихованні дітей раннього віку зі спастичним типом рухових порушень _____ **29**

Ірина Мартиненко

Психокорекційні технології комунікативного розвитку дітей із системними порушеннями мовлення первинного генезу _____ **36**

Олена Хохліна

Особливості формування розумової сфери в учнів із різними інтелектуальними можливостями у процесі виконання навчально-практичних завдань _____ **45**

ПОШУКИ Й ЕКСПЕРИМЕНТИ

Катерина Зелінська-Любченко

Проблема подолання моторної алалії у дітей в умовах закладу освіти _____ **55**

Інна Луценко

Організація діяльності асистента вчителя: досвід Чехії _____ **64**

Тетяна Озерова

Моделювання та практичне забезпечення розвитку регіонального освітнього інклюзивного простору (на прикладі Запорізької області) _____ **72**

Зоряна Удич

Формування предметно-просторового інклюзивного освітнього середовища _____ **85**



Olena Martynchuk, Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

Training of specialists in the field of special education: new approaches

The article presents an attempt to describe some new approaches for training specialists in the field of special education in the context of the transition from medical to socially-inclusive model in education.

Based on the usage of the direct structural evaluation method we have analyzed the state of the educational competencies, which are necessary for the successful teacher's work in an inclusive space including the materials of the European Agency for Special Needs and Inclusive Education project «Teacher Education for Inclusion» (2009 – 2012).

We have identified basic competences, which are necessary for a modern special teacher for work in conditions of inclusive space. They are: the respect for the diversity of children; planning, organization and implementation of the process of assessing the development of children and their educational needs; children's with different educational needs support; planning and organization of individual assistance for children; creation and evaluation of an inclusive educational space; specialists and parents team work; search community resources for realize children's educational needs; realization of pedagogical coaching for creation of an inclusive educational process. This can be realized on the basis of generalization of theoretical approaches for training teachers to work in an inclusive space. We have identified key factors which promote implementation of the proposed competencies. These factors correspond to pedagogical education and policy of teaching in conditions of inclusive education. We outlined new approaches for training special education specialists in the context of reforming of the new Ukrainian school with a focus on inclusive.

The practical value of the research is in proposing of the new approaches for training special teachers in the context of the socially-inclusive model in education which can be implemented through new educational programs for specialists majoring in specialty 016 «Special Education».

Prospects for further scientific research can be seen in improving of the content and technology of training of future special teachers for professional activities in conditions of inclusive educational space.

Keywords: socially-inclusive model, inclusive space, the profile of inclusive education teacher, special teacher's competencies in institution with an inclusive form of training, the factors, which promote implementation of special teacher's competencies in the field of inclusive education, teaching coach for create an inclusive educational space.

Нові виклики, які сьогодні постали перед українськими вищими навчальними закладами, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта», вимагають пошуку нових ідей і підходів до професійної підготовки здобувачів вищої освіти з вищеозначеної спеціальності; узгодження змісту, форм, методів викладання з вимогами та потребами сучасності у контексті переходу від медичної до соціально-інклюзивної моделі в освіті.

Соціально-інклюзивна модель в освіті заснована на понятті, що людина з особливими освітніми потребами зазнає труднощів і тому відчуває обмежені можливості.



Проблема і її вирішення полягає у взаємодії між здібностями, потребами людини і факторами довкілля. Відтак, навчання має бути сфокусоване на освітню підтримку і адаптацію факторів навколишнього середовища. Отже, фокус на потреби дитини (а не на «порушення»), фокус на освітню підтримку вимагають нової якості підготовки педагога, здатного це забезпечити. Вочевидь, що вчитель-дефектолог як один з атрибутів медичної моделі, де фокус був налаштований на «дефект», на «корекцію», на «виправлення порушення», на «діагноз», на «сегреговане навчання», не достатньо вписується в соціально-інклюзивну модель в освіті.

Упровадження інклюзивної освіти є достатньо тривалим, відповідальним і складним інтелектуально-організаційним процесом, який потребує виважених управлінських рішень, ґрунтовних наукових розвідок у різних сферах, дотичних до освіти дітей з особливими потребами, і, насамперед, дотримання основоположних прав людини. «Право на освіту є одним з основних прав людини. Тим не менше, багато європейських країн, як і раніше, відмовляють тисячам дітей, зокрема дітям з інвалідністю, дітям рома і дітям-біженців або дітям-мігрантів, в однаковому доступі до нього, утримуючи їх в окремих школах. Це є порушенням прав людини з далекосяжними наслідками для наших суспільств. Держави-члени зобов'язані забезпечити право кожної дитини на якісну освіту без будь-якої дискримінації» – зазначив Комісар Ради Європи з прав людини Нільс Муйжнієкс (Nils Muižnieks) 12 вересня 2017 р. [1, 7], а також указав на те, що «Інклюзивну освіту не треба розглядати як утопічний проект. Це досяжна мета, яка має величезний потенціал для покращення соціальної згуртованості, міжкультурних відносин і освітніх можливостей усіх дітей» [1, 7].

Відомо, що забезпечення дітям, котрі належать до вразливих груп, доступу до загальноосвітніх навчальних закладів є недостатнім, якщо ці школи не пристосовані до їхніх потреб і не забезпечують якісної освіти. Катаріна Томашевські (Katarina Tomaševski), перший Спеціальний доповідач ООН з питання про права на освіту презентувала концепцію «4» про те, як зробити освіту ефективним правом. Вона визначила чотири ключові компоненти освіти, які держава має забезпечити, якщо вона поставила собі за мету забезпечити ефективне право на освіту: *наявність* покладає на владу обов'язок забезпечення достатньої кількості шкіл і педагогів, з тим, щоб задовольнити потреби всіх учнів шкільного віку, *доступність* передбачає забезпечення безперешкодного, доступного і недискримінаційного доступу до освіти для всіх дітей, *прийнятність* передбачає забезпечення якісної освіти в безпечному середовищі, враховуючи специфічні особливості окремих груп і приймаючи думки дітей про те, як реалізуються їхні права, *адаптивність* передбачає створення системи освіти, яка може адаптуватися до потреб усіх дітей, зокрема, дітей з особливими освітніми потребами [2, 16 – 17].

Отже, одним з ключових компонентів успішного впровадження інклюзивного навчання *визначено наявність педагогів, здатних задовольнити потреби всіх учнів в інклюзивному середовищі.*

Проведений аналіз досліджень з вивчення необхідних компетентностей педагога для роботи в умовах інклюзивного середовища засвідчив значний інтерес європейського наукового співтовариства до цієї проблеми. Найбільш ґрунтовним і репре-



зентативним є дослідження, проведене Європейською агенцією з питань спеціальної та інклюзивної освіти в рамках проекту «Навчання учителів для інклюзії» / «Teacher Education for Inclusion» (2009 – 2012 рр.), з вивчення основних компетентностей педагогів, які потрібні для інклюзивного суспільства в школі XXI ст. Діяльність проекту була зосереджена, насамперед, на освіті вчителів загальної освіти і на тому, як вони готові працювати в інклюзивних умовах і задовольняти потреби різних учнів. Огляд і аналіз міжнародної дослідницької літератури з педагогічної освіти для інклюзії, проведений експертами з 18 країн, що брали участь у проекті Європейської агенції з питань спеціальної та інклюзивної освіти, надав можливість критично підійти до розгляду проблеми підготовки спеціального педагога для нової української школи, для інклюзивної школи XXI ст. Матеріали проектної діяльності містять інформацію про профіль педагога інклюзивної освіти [3], структуру і зміст програм педагогічної освіти, рекомендації для подальшого розвитку педагогічної освіти для інклюзії, які можуть стати науково-теоретичним підґрунтям для наукових розвідок щодо розроблення програм підготовки (її змістового та технологічного аспектів) спеціальних педагогів до роботи в умовах інклюзивних навчальних закладів.

Мета статті – охарактеризувати нові підходи до підготовки фахівців у галузі спеціальної освіти у контексті переходу від медичної до соціально-інклюзивної моделі в освіті.

Завдання дослідження: 1) вивчити стан дослідження компетентностей, необхідних для успішної роботи педагога в умовах інклюзивного середовища; 2) визначити основні компетентності, необхідні сучасному спеціальному педагогу для роботи в умовах інклюзивного середовища; 3) виділити ключові фактори, що сприяють реалізації компетентностей у сфері інклюзивної освіти у підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»; 4) визначити нові підходи до підготовки фахівців спеціальної освіти в умовах реформування нової української школи з фокусом на інклюзію.

Теоретичні методи педагогічного дослідження: *прямий структурний аналіз* для розгляду структури фахових компетентностей педагога інклюзивної освіти XXI ст. як системи обґрунтування нових підходів до підготовки спеціального педагога для здійснення професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища; *узагальнення* теоретичних підходів до підготовки педагогів до роботи в інклюзивних закладах освіти (окреслених у міжнародних наукових публікаціях) з метою визначення підходів до підготовки спеціальних педагогів у вищих навчальних закладах України.

З метою реалізації завдання щодо вивчення стану дослідження компетентностей, необхідних для успішної роботи педагога в умовах інклюзивного середовища, нами проаналізовано матеріали проекту Європейської агенції з питань особливих потреб та інклюзивної освіти «Навчання вчителів для інклюзії» / «Teacher Education for Inclusion» (TE4I). У рамках цього проекту досліджували, як учителі підготовлені до професійної діяльності в інклюзивних школах після їх навчання у вищому навчальному закладі. Трьохрічний проект (2009 – 2012 рр.) визначив основні знання і розуміння, навички, ставлення і цінності, необхідні кожному вчителю незалежно від предмета, спеціалізації, віку дітей, яких вони будуть учити, типу школи, у якій



Концепції інклюзивної освіти	
Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none"> • Інклюзивна освіта – це соціальна реформа, яка не підлягає обговоренню. • Інклюзивну освіту і якість в освіті не можна розглядати як окремі питання. • Участь означає, що всі учні беруть участь у навчальній діяльності, яка має для них значення
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> • Інклюзивна освіта – це підхід для всіх учнів, а не тільки для тих, які сприймаються як такі, котрі мають спеціальні освітні потреби. • Мова інклюзії і наслідки використання різної термінології для опису, маркування і класифікації учнів. • Інклюзивна освіта як доступ, навчання і досягнення всіх учнів
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none"> • Критичне вивчення власних переконань і їх вплив на дії. • Здатність переосмислювати історію освіти, щоб зрозуміти поточні ситуації і контексти. • Володіння стратегіями подолання труднощів, які спонукають учителів кидати виклик без принциповим ставленням. • Бути чутливим до різноманітних потреб учнів
Погляди вчителя на різноманіття учнів	
Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none"> • «Нормально бути іншим». • Різноманіття учнів треба поважати, цінувати і розуміти як ресурс, який розширює можливості навчання і підвищує цінність шкіл. • Учитель здійснює ключовий вплив на самооцінку учнів і, як результат, їхній навчальний потенціал. • Категоризація і маркування учнів можуть мати негативний вплив на навчання і можливості
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> • Учні навчаються по-різному, і їх можна використовувати для підтримки власного навчання та їх однолітків. • Істотна інформація про різноманіття учнів, що виникає з потреб підтримки, культури, мови, соціально-економічного фону тощо. • Школа – це спільнота і соціальне середовище, яке впливає на самооцінку учнів та їхній навчальний потенціал
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення найбільш підходящих способів реагування на різноманіття у всіх ситуаціях. • Використання різноманіття у підходах і стилях навчання в якості ресурсу для навчання. • Сприяння створенню шкіл як навчальних спільнот, які поважають, заохочують і відзначають досягнення всіх учнів



II. Підтримка всіх учнів – сприяння академічному, соціальному і емоційному розвитку всіх учнів; наявність великих очікувань щодо досягнень усіх учнів

Структура компетентності

Підтримка всіх учнів



Сфери компетентності

Сприяння академічному, соціальному і емоційному навчанню всіх учнів

Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none">• Навчання – це насамперед соціальна діяльність.• Академічне, практичне, соціальне і емоційне навчання рівноцінно важливо для всіх учнів.• Очікування вчителів є ключовим фактором успіху учня.• Родини є важливим ресурсом для навчання учнів
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none">• Розуміння цінності спільної роботи з батьками.• Типові й нетипові моделі розвитку дитини, особливо стосовно соціальних і комунікативних навичок.• Можуть знадобитись різні моделі навчання і підходи до вивчення учнів
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none">• Бути ефективним вербальним і невербальним комунікатором, який може реагувати на різноманітні комунікативні потреби учнів, батьків та інших фахівців.• Підтримка розвитку комунікативних навичок і можливостей учнів.• Сприяння підходу до спільного навчання.• Використання оцінки для навчальних підходів до соціального, емоційного та академічного навчання

Ефективні підходи до навчання у гетерогенних класах

Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none">• Ефективні вчителі – учителі всіх учнів.• Учителі беруть на себе відповідальність за сприяння вивченню усіх учнів у класі.• Навчальний процес, по суті, однаковий для всіх учнів, дуже мало спеціальних методів.• Іноді труднощі у навчанні потребують відгуків, заснованих на адаптації до навчальних програм і підходів до навчання
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none">• Теоретичні знання про те, як учні вчать, і моделі навчання, які підтримують процес навчання.• Позитивна поведінка і методи управління у класі.• Способи виявлення і подолання різних бар'єрів для навчання та їх наслідків.



	<ul style="list-style-type: none"> • Оцінка методів навчання, орієнтованих на виявлення сильних сторін учнів. • Диференціація змісту навчальної програми, навчального процесу, навчальних матеріалів для включення учнів і задоволення різноманітних потреб. • Розроблення, упровадження ІПР
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none"> • Диференційовані методи, зміст і результати навчання. • Робота з учнями та їхніми родинами для персоналізації навчання і встановлення цілей. • Сприяння кооперативному навчанню. • Використання формувальної та підсумкової оцінок, які підтримують навчання і не маркують учнів. • Участь у вирішенні спільних завдань з учнями
<p>III. Спільна робота з іншими – командна робота і партнерство є важливими підходами для всіх учителів</p>	
<p>Структура компетентності</p> <p>Спільна робота з іншими</p> <p>↓</p> <p>Сфери компетентності</p>	
Співпраця з батьками і родинами	Співпраця з іншими професіоналами у галузі освіти
<p>Співпраця з батьками і родинами</p>	
Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none"> • Усвідомлення цінності спільної роботи з батьками і родинами. • Бачення ефективної комунікації і співробітництва із сім'ями як відповідальності вчителя
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> • Інклюзивне навчання засноване на спільному робочому підході. • Важливість позитивних міжособистісних стосунків. • Вплив міжособистісних відносин на досягнення цілей навчання • Ефективне залучення батьків і родин до підтримки навчання їхньої дитини. • Ефективне спілкування з родинами різного культурного, етнічного, соціального походження тощо
<p>Співпраця з іншими професіоналами у галузі освіти</p>	
Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none"> • Інклюзивна освіта вимагає, щоб усі вчителі працювали в командах. • Співпраця, партнерські стосунки і спільна робота є важливими підходами для всіх учителів. • Спільна робота в команді підтримує професійне навчання з використанням інших професіоналів



ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ОСВІТА ДЛЯ ВСІХ

Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none">• Цінність і переваги спільної роботи з іншими фахівцями.• Спільні підходи до викладання з командним підходом, що охоплює учнів, батьків, інший педагогічний персонал та членів міждисциплінарної команди.• Мову та термінологію, основні робочі концепції інших професіоналів, які беруть участь в освіті
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none">• Опертя на підтримку всередині школи та зовнішні ресурси.• Спільне вирішення проблем з іншими фахівцями.• Сприяння партнерству з іншими школами, громадськими організаціями та іншими освітніми установами
IV. Постійний особистісний професійний розвиток – навчання упродовж усієї професійної діяльності, учителі несуть відповідальність за своє навчання.	
Структура компетентності	
Постійний особистісний професійний розвиток	
↓	
Сфери компетентності	
Учителі як рефлексуючі практики	Педагогічна освіта у ВНЗ як основа для постійного професійного навчання і розвитку
Учителі як рефлексуючі практики	
Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none">• Викладання – це вирішення проблем, яке потребує систематичного планування, оцінки, рефлексії і дії.• Рефлексивна практика допомагає вчителям ефективно працювати у команді з батьками та іншими фахівцями
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none">• Персональне мета-когнітивне навчання навичкок.• Що робить практика рефлексуючим.• Методи і стратегії оцінки власної роботи.• Розроблення персональних стратегій вирішення проблем
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none">• Систематично оцінювати власну роботу.• Ефективне залучення інших до роздумів про викладання і навчання.• Сприяння розвитку школи як навчальної спільноти
Педагогічна освіта у ВНЗ як основа для постійного професійного навчання і розвитку	
Установки і цінності	<ul style="list-style-type: none">• Учителі несуть відповідальність за власний неперервний професійний розвиток.• Активне прохання про інформацію і поради – це не слабкість.• Учитель не може бути експертом у всіх питаннях, пов'язаних з інклюзивною освітою.



	<ul style="list-style-type: none"> • Зміни і розвиток є постійними в інклюзивній освіті, тому вчителі потребують навичок реагування на нові вимоги і зміни протягом усієї своєї кар'єри
Знання і розуміння	<ul style="list-style-type: none"> • Освітній закон і юридичний контекст, у якому вони працюють, їх обов'язки стосовно учнів, родин, колег, інших фахівців у межах правового контексту. • Можливості і маршрути для подальшого навчання без відриву від виробництва, щоб розвивати знання і навички для інклюзивної практики
Уміння і навички	<ul style="list-style-type: none"> • Гнучкість у виборі стратегій, які сприяють інноваціям і особистісному навчанню. • Бути відкритим і активним щодо використання колег та інших фахівців як джерела навчання і натхнення. • Сприяння процесам навчання і розвитку всього шкільного співтовариства

Вищокреслені структури компетентностей для всіх учителів інклюзивної освіти не суперечать підходам до навчання фахівців спеціальної освіти. У профілі вчителя інклюзивної освіти зацентровано увагу на тому, що ці ... «сфери компетентності – основа всієї роботи вчителів – загальних і спеціальних» [3, 19]. На основі матеріалів проекту «Навчання вчителів для інклюзії» та власних наукових розвідок спробуємо окреслити основні компетентності, необхідні сучасному спеціальному педагогу для роботи в умовах інклюзивного середовища нової української школи.

Зважаючи на те, що інклюзія висуває багато нових вимог до організації освітнього процесу в загальноосвітньому навчальному закладі (створення інклюзивного середовища, забезпечення індивідуальної освітньої траєкторії навчання, оцінка спеціальних освітніх потреб дитини, використання технологій спільного викладання, диференційованого викладання, командна робота, партнерство з батьками тощо), виникла потреба у якісно нових фахівцях, які здатні це забезпечувати. На нашу думку, традиційний підхід, що склався у вітчизняній системі вищої дефектологічної освіти, до підготовки учителів-логопедів, учителів-дефектологів для роботи з дітьми певної групи (зазвичай у спеціальних дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладах), недостатньо забезпечує якісну підготовку спеціальних педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти. Реалії сьогодення вимагають фахівця спеціальної освіти, здатного надавати психолого-педагогічну підтримку різним категоріям дітей, які найчастіше зустрічаються у загальноосвітньому просторі: дітям із труднощами у навчанні, порушеннями писемного мовлення, незначними сенсорними порушеннями, розладами аутистичного спектра.



Окреслимо основні компетентності спеціального педагога у сфері інклюзивного навчання, які необхідні йому для фахової діяльності в інклюзивному освітньому просторі:

1. *Повага до різноманіття учнів*, у основі якої знаходиться сформоване у педагогів глибоке переконання, що всі діти мають право бути залученими до інклюзивних класів, і що це корисно як для самих дітей, так і для суспільства загалом; розуміння цінності різноманіття особистості як однієї з основних умов забезпечення прогресу в розвиткові дитини.

2. *Планування, організація і реалізація процесу оцінки розвитку й освітніх потреб учнів* передбачає знання і розуміння методології оцінки розвитку дитини як динамічного, холистичного, неперервного, комплексного процесу визначення індивідуальних особливостей дитини у різних сферах розвитку, здатності до навчання і визначення актуального і потенційного рівня розвитку [4, 13], уміння здійснювати педагогічне оцінювання з метою визначення наявних навичок до пізнання і потенціалу розвитку.

3. *Підтримка дітей з різними освітніми потребами* передбачає сприяння їх академічному, соціальному та емоційному навчання; володіння уміннями добирати і застосовувати методи, засоби та прийоми роботи для задоволення особливих потреб дітей із різними функціональними порушеннями розвитку. Ми з розумінням ставимось до того, що будь-якому фахівцеві буде об'єктивно важко задовольнити спеціальні освітні потреби різних категорій дітей, тому цей фахівець має бути високого рівня підготовки і саме такого фахівця потребує наша держава.

4. *Планування і організація індивідуальної допомоги* дітям з особливими освітніми потребами для забезпечення індивідуалізації навчання, прогресу в їхньому розвитку; здійснення контролю досягнень відповідно до завдань, зазначених в Індивідуальній програмі розвитку.

5. *Створення і оцінка інклюзивного освітнього середовища, класний менеджмент* для забезпечення ефективного освітнього процесу в інклюзивному закладі з урахуванням особливих спеціальних потреб та можливостей дітей; забезпечення дружньої та безпечної атмосфери, що сприяє кращому навчання та функціонуванню дитини з особливими потребами у школі.

6. *Командна робота з фахівцями і батьками* передбачає знання стратегій командної роботи; технологій спільного прийняття рішень стосовно процесу навчання, виховання і розвитку дитини із вчителями і батьками; встановлення ефективних партнерських стосунків із родинами.

7. *Постійний особистісний професійний розвиток*, компетентність без якої неможливо уявити успішного фахівця інклюзивної освіти, передбачає, *по-перше*, навчання упродовж усієї професійної діяльності, *по-друге*, акцентує увагу на тому, що вчителі несуть відповідальність за своє навчання.



8. *Пошук ресурсів* у громаді для забезпечення освітніх потреб дітей та інформування про ці ресурси адміністрації і педагогічного колективу навчального закладу.

9. *Педагогічного коучинг* зі створення інклюзивного освітнього простору, на нашу думку, ключова компетентність спеціального педагога інклюзивного закладу, яка передбачає підтримку вчителя і системний супровід особистісного і фахового розвитку вчителя інклюзивного класу.

Аналіз матеріалів Європейської агенції з питань особливих потреб та інклюзивної освіти, а також результати обговорень із зацікавленими сторонами надали можливість визначити ключові фактори, що сприяють реалізації запропонованих компетентностей у сфері інклюзивної освіти в підготовці здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта» фактори, пов'язані з педагогічною освітою і фактори, пов'язані з політикою викладання та інклюзивною освітою.

1. Фактори, пов'язані з педагогічною освітою.

1.1. Освітні програми підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта»:

- удосконалення змісту підготовки фахівців зі спеціальної освіти, що пов'язано з реформою школи (новими підходами до викладання і навчання у рамках нової української школи) та впровадженням інклюзивної освіти. Не заперечуючи факту необхідності профільних фахівців для корекційно-компенсаторної роботи з дітьми певних нозологій, не можна не помічати реалій сьогодення, які свідчать, що школі потрібен спеціальний педагог нового формату;

- упровадження практики в інклюзивних навчальних закладах. Однією з цілей підготовки спеціальних педагогів є набуття власного педагогічного досвіду, і тут важливо не перейти межу формування у студентів такого особистого досвіду сегрегативного навчання, який унеможливить адекватне, але разом з тим позитивне ставлення до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Тому є необхідність у заходах, які кидають виклик стереотипам і розвивають глибоке розуміння проблем, пов'язаних із різноманітністю, і здатність застосовувати це розуміння в дії. Є нагальна потреба в розвитку у студентів емоційного інтелекту, критичного мислення, аналітичних навичок, що узгоджуються зі знаннями, навичками і цінностями, відображеними у компетентностях педагога інклюзивного навчального закладу.

- застосування «цінностей в дії», де цінності інклюзивної освіти та сфери компетентності педагога інклюзивної освіти демонструються студентами у різних аспектах їхнього навчання (участь у соціальних проєктах, волонтерство, надання освітніх послуг дітям місцевої громади в Університетських центрах практичної підготовки тощо).

1.2. Професійна діяльність викладачів:

- застосування у професійній діяльності викладачів університету основних компетентностей, окреслених у профілі вчителів інклюзивної освіти. На думку розробників профілю, викладачі університету повинні моделювати сфери компетентнос-



тей у своїй роботі зі студентами, зокрема демонструвати, як цінувати різноманіття і ефективно підтримувати навчання студентів з використанням різних підходів до навчання і оцінювання. Крім того, запровадження командної роботи зі шкільним персоналом та викладачами інших навчальних дисциплін є необхідною практикою професійної діяльності викладачів ВНЗ;

- «вчитися протягом життя». Викладачі університету мають бути активними, підтримувати можливість власного неперервного професійного розвитку, що збагачуватиме їхню фахову діяльність у сфері інклюзивного навчання. Безпосередній внесок і досвід роботи в інклюзивній освіті також можуть бути необхідними для того, щоб викладачі мали можливість ефективно повідомляти студентам «що, як і чому викладати учням з різними потребами» [3, 22].

1.3. Співробітництво між школами та навчальними закладами/інклюзивно-ресурсними центрами:

- командна робота викладачів університету і фахівців інклюзивних шкіл, інклюзивно-ресурсних центрів із метою забезпечення доступу студентів до необхідного діапазону практичного досвіду в школі, структурам і ресурсам освітніх закладів і можливостей шкільного персоналу для власного професійного розвитку у сфері інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

2. Фактори, пов'язані з політикою викладання та інклюзивною освітою.

2.1. Системний підхід:

- роль учителів у всьому, що стосується інклюзивного навчання у класі, має вирішальне значення. Проте вчитель інклюзивного класу не є єдиним компонентом у розвитку інклюзивних шкіл і його функції є частиною системного підходу, який фокусується на створенні структур підтримки і ресурсів, які будуть сприяти здійсненню прав дитини на всіх рівнях освіти. До структури підтримки, зокрема, належать спеціальні педагоги загальноосвітнього закладу, які здійснюють декілька функцій у загальноосвітньому просторі: співпраця-консультація (вчитель загальноосвітньої школи потребує допомоги від фахівця спеціальної освіти щодо формування ідей для вирішення поточної ситуації); команда допомоги вчителям (команда, до складу якої входять спеціальні педагоги, які надають допомогу вчителям загальноосвітньої школи); спільне викладання, де вчителі загальноосвітніх шкіл та спеціальні педагоги працюють разом для надання освітніх послуг усім дітям;
- використання наукових досліджень у процесі розроблення політики інклюзивної освіти на національному рівні та під час запровадження цієї політики в освітній простір вищих та загальноосвітніх навчальних закладів;
- інституціональна політика програм підготовки фахівців педагогічної освіти передбачає чітке бачення ВНЗ як інклюзивних освітніх організацій із запровадження інклюзивного підходу в усіх освітніх програмах;
- забезпечення викладачам ВНЗ можливостей для професійного розвитку (наставництво, стажування), які підтримують їхню діяльність як інклюзивних



викладачів, котрі моделюють основні цінності і сфери компетентності педагога, викладені у профілі педагога інклюзивної освіти [3].

2.3. Розуміння термінології.

- розуміння загальних визначень і основних компетентностей педагога, необхідних для підтримки і реалізації інклюзивної освіти, адже співробітництво між різними стейкхолдерами в інклюзивній освіті може бути полегшено за рахунок використання концепцій, які є основою цінностей і сфер компетентностей, описаних у профілі вчителів інклюзивної освіти;

- розгляд інклюзивної освіти як підходу для всіх учнів; у центрі уваги усіх педагогів має бути робота з подолання бар'єрів на шляху до навчання для всіх учнів.

Українська школа потребує сучасних педагогів спеціальної освіти, які разом з учителями працюватимуть за новим Державним стандартом початкової освіти. Також ми маємо врахувати той факт, що незабаром спеціальні школи теж чекає реформа у рамках концепції нової української школи і ми вже повинні це врахувати в освітньому процесі у ВНЗ. Наступний момент, який потребує посиленої уваги з боку системи вищої освіти – це поява в Україні установи нового типу – Інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), який вимагає фахівця абсолютно нового формату, відповідно система вищої освіти повинна реагувати на запит суспільства і розпочати підготовку фахівців до професійної діяльності в ІРЦ.

Імплементация статті 20 «Інклюзивне навчання» Закону України «Про освіту» (2017 р.) вимагає забезпечення підготовки висококваліфікованих спеціальних педагогів, які зможуть супроводжувати дітей з особливими потребами у процесі навчання в інклюзивному освітньому середовищі.

На сьогодні, система вищої освіти здійснює підготовку вузькопрофільних фахівців спеціальної освіти за нозологіями. Однак українські реалії такі, що в більшості невеликих населених пунктах України діти не мають доступу до таких фахівців. Тому, очевидно є потреба шкіл у спеціальних педагогах, які знають і вміють працювати з дітьми, які мають різні незначні функціональні відхилення і найчастіше зустрічаються серед дітей.

Наявний суспільний запит у державі щодо оволодіння методиками роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра свідчить про актуальність і своєчасність відкриття нової спеціальності 016 «Спеціальна освіта» (аутизмопедагогіка).

Отже, практичне значення дослідження полягає у тому, що запропоновані нові підходи до підготовки спеціальних педагогів у контексті соціально-інклюзивної моделі в освіті можуть бути реалізовані в нових освітніх програмах для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта». Перспективи подальших наукових розвідок полягають в удосконаленні змісту і технологій підготовки майбутніх спеціальних педагогів до професійної діяльності в інклюзивному освітньому просторі в умовах розбудови нової української школи.



ЛІТЕРАТУРА

1. Fighting school segregation in Europe through inclusive education: a position paper by the Council of Europe Commissioner for Human Rights / Nils Muižnieks, Slovenia. Council of Europe, September 2017. – 34 p. Retrieved from <https://rm.coe.int/fighting-school-segregationin-europe-throughinclusive-education-a-posi/168073fb65>

2. *Tomaševski K.* (2001). Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable Rights to Education Primers No. 3, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Lund / Sida, Stockholm.

3. Teacher Education for Inclusion. Profile of Inclusive Teachers (2012). European Agency for Development in Special Needs Education. [Retrieved from <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf>

4. *Булат Г., Курилова С., Букун Н.* Инклюзивное образование: Методическое пособие для непрерывного обучения дидактических кадров, работающих в области инклюзивного образования детей / Г. Булат, С. Курилова, Н. Букун [и др.]; коорд.: Д Гыну; Проект «Интеграция детей с ограниченными возможностями в общеобразовательные школы», Fondul de Investitii Sociale din Moldova, LUMOS (Protecting Children. Providing Solutions). – Кишинев : Б. и., 2016 (Типogr. «Bons Offices»). – Часть 2. – 2016. – 196 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Fighting school segregation in Europe through inclusive education: a position paper by the Council of Europe Commissioner for Human Rights / Nils Muižnieks, Slovenia. Council of Europe, September 2017. – 34 p. Retrieved from <https://rm.coe.int/fighting-school-segregationin-europe-throughinclusive-education-a-posi/168073fb65>

2. *Tomaševski K.* (2001). Human rights obligations: making education available, accessible, acceptable Rights to Education Primers No. 3, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law, Lund / Sida, Stockholm.

3. Teacher Education for Inclusion. Profile of Inclusive Teachers (2012). European Agency for Development in Special Needs Education. [Retrieved from <https://www.european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf>

4. *Galina Bulat, Svetlana Kurilova, Nikolae Bukun* (2016). Inkluzivnoe obrazovanie: Metodicheskoe posobie dlja nepreryvnogo obuchenija didakticheskikh kadrov, rabotajushhih v oblasti inkluzivnogo obrazovanija dete. Kishinev, Moldova: B. i., 2016 (Tipogr. «Bons Offices»).